

Декало Ольга. Языковая личность в современном немецкоязычном деловом дискурсе. Стаття посвящена дослідженню мовної особистості, її репрезентації в діловому дискурсі. Ураховуються основні підходи до розгляду поняття «мовна особистість» в сучасній лінгвістиці; увага приділяється різним видам компетенції, від якої залежить успішність процесу комунікативного взаємодія учасників дискурсу. Виявляється специфіка статусно-ролевих відносин комунікантів в німецькомовному діловому дискурсі, а також здійснюється ідентифікація індивідуумів в комунікативній бізнес-ситуації за типом мовної особистості.

Ключевые слова: діловий дискурс, мовна особистість, мовна діяльність, соціальний статус, компетенція, мовне поведіння, комунікативне взаємодія, комунікативна бізнес-ситуація.

Dekalo Olga. Language Personality in Modern German Business Discourse. The article deals with the investigation of language personality, its representation in the business discourse. The main approaches to the consideration of the notion of language personality in modern linguistics are highlighted in the article; the attention is given to the different types of competence, on which depends the success of the communicative interaction of discourse participants. It turns out the specific character of the social and role relationships of communicants in the German business discourse; and also the identifying of individuals in communicative business situation by the type of language personality is carried out in the article.

Key words: business discourse, language personality, speech activity, social status, competence, speech behaviour, communicative interaction, communicative business situation.

Стаття надійшла до редколегії
12.03.2013 р.

УДК 82.09. (821.111(94))

Галина Драпак

Категорія читача в літературознавчих роботах В. Гібсона та Дж. Принса

У статті здійснено спробу висвітлити категорії читача як співтворця тексту з погляду теорії читачького відгуку. Її представники, розглядаючи акт читання як форму діалогу між читачем та текстом, який набуває значення лише за умови їх взаємного спілкування, наголошували на важливості ролі читача. Авторка статті зосередила увагу на розгляді категорії читача в літературно-критичному осмисленні В. Гібсона та Дж. Принса, праці яких стали визначальними для становлення та розвитку теорії читачького відгуку.

Ключові слова: читач, теорія читачького відгуку, «фіктивний читач», наратор, наратор, текст.

Постановка наукової проблеми та її значення. Теорія читачького відгуку включає низку теоретико-літературних концепцій та літературно-критичних практик, що набули особливого поширення у Північній Америці та Європі наприкінці 1960–1970 років. Її представники наголошують на визначальній ролі читача та акту читання у процесі інтерпретації текстів. За словами М. Зубрицької, «категорія читача опинилася в полі зору практично всіх літературознавчих шкіл та напрямів і стала пунктом перехрестя найоригінальніших теоретичних ідей у літературно-критичній думці ХХ століття» [2, с. 7]. Теорія читачького відгуку певним чином була реакцією на засадничі принципи нової критики, представники якої зосереджували основну увагу лише на тексті.

Теоретики читачького відгуку розглядають акт читання як форму діалогу між читачем та текстом, який набуває значення лише за умови їхнього взаємного спілкування. Таким чином, текст розглядається не як незалежний об'єкт, а як суб'єкт комунікативної ситуації. Читач трансформується із пасивного реципієнта в активного учасника процесу читання. Своєю чергою текст стає каталізатором спогадів та думок читача, який інтерпретує його крізь призму власного досвіду, що дає підстави для різноманітних інтерпретацій. Сьогодні в літературознавчому дискурсі нараховуємо цілу низку типів читача, а саме: «обізнаний», «фіктивний», «імпліцитний», «ідеальний», «суперчитач» та інші. Усі вони засвідчують, що процес сприйняття тексту складний та багатогранний.

Аналіз досліджень із цієї проблеми. У процесі аналізу становлення та розвитку теорії читацького відгуку важливо, на нашу думку, взяти до уваги роздуми таких літературознавців, як Вокер Гібсон, Джеральд Принс, Майкл Ріффатер, Жорж Пуле, Вольфган Ізер, Стенлі І. Фіш, Джонатан Куллер, Норман Н. Голланд, Девід Блейх, Пітер Рабінович, Джейн П. Томпкінс та інші. В українському літературознавстві до проблем та особливостей читацького сприйняття зверталися М. Зубрицька, Л. Анісімова, М. Шимчишин. Як слушно зауважує Л. Анісімова, чимало робіт залишається terra incognita для українського наукового середовища через нестачу перекладів рідною мовою, та й загалом через їх відсутність у бібліотеках країни [1, с. 5].

Мета статті – розглянути та проаналізувати категорії читачів, висвітлені в літературно-критичному осмисленні В. Гібсона та Дж. Принса, праці яких стали визначальними для становлення та розвитку теорії читацького відгуку.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Однією із засновників теорії читацького відгуку вважають Луїз Розенблатт, яка в роботі «Література як дослідження» (1937) констатувала, що поезія – це те, що читач переживає під впливом тексту та досвіду, який безпосередньо пов'язаний з ним. Л. Розенблатт завбачливо відповідала на тогочасні закиди представників нової критики: «Ідея, що поезія передбачає активну причетність *читача до тексту* особливо шокує тих, хто розшукує спосіб, щоб наголосити на об'єктивності інтерпретації» [4, с. 11].

Роботи Л. Розенблатт мали значний вплив на подальший розвиток теорії читацького відгуку. Зокрема, у цій статті ми маємо на меті проаналізувати набутки В. Гібсона та Дж. Принса й осмислити категорії читачів, що їх визначили ці науковці. В. Гібсон у статті «Автори, оповідачі, читачі та фіктивні читачі» (1950) запровадив у літературознавчий дискурс термін «фіктивний читач». За аналогією до розмежування між автором та ліричним персонажем у поетичному тексті чи оповідачем у прозовому тексті В. Гібсон пропонує розрізнити реального читача, тобто фізичну особу, що сидить із книжкою в руках, та фіктивного читача, «маску і шати якого одягає індивід для того, щоб пережити описаний досвід. Фіктивний читач – це артефакт, контрольований, спрощений та вирваний з хаосу щоденного буття» [3, с. 2]. Фіктивний читач, за словами В. Гібсона, сам вирішує приймати чи відмовлятися «від низки позицій та якостей, які мова просить нас визнати» [3, с. 1]. Процес читання та читач є важливими для досконалішого розуміння літературного твору.

В. Гібсон розширив розуміння літературного досвіду, що охоплює не просто відносини між фізичним читачем та автором чи ліричним персонажем, але є діалогом між оповідачем та уявним перевтіленням фізичного читача. «Усвідомлення того, що з кожною прочитаною книжкою людина набуває нового досвіду і осмислює різноманітні мовні картини світу становить основу літературної досвідченості» [3, с. 5], – констатував критик.

У статті «Вступ до вивчення наратора» (1971) позиція Джеральда Принса схожа з думкою В. Гібсона. Він порівнює наратора та нарататора, за аналогією до зіставлення оповідача та фіктивного читача В. Гібсона. Поняття «наратора», як особи, до якої спрямована розповідь наратора, згадували й попередники Дж. Принса, та саме останній детально дослідив і проаналізував її. Критик зауважує, що термін «наратор» не часто трапляється в літературному дискурсі, хоча він вартий того, аби бути предметом наукових роздумів, адже у своїй різноманітності може скласти гідну конкуренцію розмаїттю нараторів.

Дж. Принс виокремлює декілька типів читачів. Реальний читач – це той, хто тримає в руках книжку. Уявний читач існує в уяві автора у процесі написання твору. Ідеальний читач «розуміє досконало ідеї автора та підтримує їх» [2, с. 9]. Наратори відрізняються від уявних, реальних та ідеальних читачів. Дослідник розподіляє їх відповідно до функцій у тексті. Наратор нульового ступеня володіє мовою оповідача та здатний відчитати експліцитні й імпліцитні значення художнього тексту. Він має певний читацький досвід, що допомагає йому осмислювати особливості нарації, а також усвідомлює її темпоральність, ознайомлений із причинно-наслідковою логікою конкретної розповіді. Він слідує чітко визначеним шляхом та зобов'язаний ознайомитися із сюжетом.

Відмінним від наратора нульового ступеня є конкретний наратор. Образ конкретного наратора як окремого персонажа постає в контексті наративу, що звернений до нього. З розповіді ми дізнаємося про його вік, стать, соціальний стан та зв'язок з іншими персонажами. Будучи персо-

нажем художнього тексту, конкретний наратор може ставити запитання наратору, дискутувати з ним або заперечувати його твердження. Рівень присутності наратора у творі варіюється. Одні автори мінімалізують його роль і навіть прямо не називають його.

Дж. Принс розмежовує нараторів не лише за їхнім характером, переконаннями чи соціальним статусом, але, передусім, за локалізацією у канві нарації, за позицією щодо наратора та інших персонажів. Саме вони є детермінантами особливостей того чи того наративу.

Не будучи пасивним суб'єктом оповіді, наратор виконує декілька функцій. Встановлює взаємозв'язок між читачем та наратором, або автором і читачем. Із допомогою наратора оповідач виправдовує, пояснює, заперечує вчинки персонажів, розширює інформативну наповненість тексту, характеризує наратора, увиразнює проблемно-тематичний рівень художнього тексту, забезпечує динаміку сюжету, передає морально-етичні висновки.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Джеральд Принс констатує, що «будь-яка нарація неможлива без наратора» як інтегрального елементу наративу. Детальне вивчення того, що він представляє, вивчення наративної праці крізь призму сигналів адресованих йому, може призвести до більш гострого читання та глибшого опису праць. Процес читання для Дж. Принса так, як і для В. Гібсона базується на відкритті прихованого у тексті. Наратор і «фіктивний читач» є текстуальними.

Дослідження В. Гібсона та Дж. Принса ініціювали широкі дискусії та увагу до постаті читача. Виокремивши різні категорії сприймачів тексту, вони таким чином указали на відкритість його інтерпретацій.

Джерела та література

1. Анісімова Л. В. Особливості становлення американської теорії читацького відгуку / Л. В. Анісімова // Наук. вісн. Миколаїв. держ. ун-ту ім. В. О. Сухомлинського. Серія філол. – 2012. – Вип. 4.10. – С. 5–9.
2. Зубрицька М. Homo legens: Читання як соціокультурний феномен / Марія Зубрицька. – Львів : Літопис, 2004. – 352 с.
3. Шимчишин М. М. Американська феміністична теорія читацького відгуку / М. М. Шимчишин // Слово і час. – 2005. – № 1. – С. 42–49.
4. Jane P. Tompkins Reader-response criticism: From Formalism to Post-Structuralism / Ed. Jane P. Tompkins. – Baltimore : John Hopkins University Press, 1980. – 275 p.
5. Rosenblatt L. M. Literature as Exploration / Louise Michelle Rosenblatt. – New York : The Modern Association of America, 1995. – 321 p.

Драпак Галина. Категорія читателя в літературно-критических трудах У. Гибсона и Дж. Принса. В статье сделана попытка исследования категории читателя как сотворца текста в русле теории читательского отклика. Ее представители, рассматривая акт чтения как форму диалога между читателем и текстом, который приобретает значение только при условии их взаимного общения, отметили важность роли читателя. Автор статьи сосредоточила внимание на рассмотрении категории читателя в литературно-критическом осмыслении В. Гибсона и Дж. Принса, труды которых стали определяющими для становления и развития теории читательского отклика.

Ключевые слова: читатель, теория читательской реакции, «мнимый читатель», наратор, наррататор, текст.

Drapak Galyna. The Concept of a Reader in the Critical Works by W. Gibson and G. Prince. The author of the article attempts to highlight the concept of a reader as co-creator of the text in the discourse of reader response theory. Its representatives, considering that the act of the reading is like a dialogue between the reader and the text that has meaning when two are joined in conversation, emphasized the importance of the role of the reader. The article focuses on the concept of a reader developed in the critical works by W. Gibson and G. Prince, whose ideas became fundamental for the formation and development of the reader response theory.

Key words: reader, reader-response theory, mock reader, narrator, narratee, text.

Стаття надійшла до редколегії
12.03.2013 р.